

Політична система суспільства

План

1. Сутність, структура та функції політичної системи.
2. Типологія політичних систем.
3. Держава в політичній системі суспільства:
 - форми державного правління та державного устрою;
 - вищі органи сучасної держави і поділ державної влади.
4. Основні напрями, особливості та проблеми розвитку політичної системи України.

Питання для дискусії:

1. Проаналізуйте політичну систему як базову структуру політичного життя. Які фактори, на вашу думку, справляють більший вплив на механізм функціонування політичної системи: внутрішні (економічні, соціальні, духовно-моральні) чи зовнішні (міжнародні, географічні та ін.)? Аргументуйте відповідь.
2. Чому ЗМІ вважають «другою владою»?
3. Які основні сильні та слабкі сторони української політичної системи?

Методичні рекомендації:

1. Політична система суспільства – одна з найскладніших категорій політології.

Щоб краще зрозуміти поняття "політична система", потрібно розглянути поняття системи взагалі. Система – це сукупність елементів, що перебувають у відносинах та зв'язках один із одним, що утворює певну цілісність, єдність. Головною особливістю соціальних систем, на відміну від природних чи технічних, є те, що вони пов'язані з вольовою, свідомою, цілеспрямованою діяльністю людей та їх різноманітних об'єднань.

Ознаки структурних елементів системи

- *прямий, безпосередній зв'язок елементів системи зі структурою та їх якісна визначеність;*
- *однопорядковість, однорідність та субстанційна сумісність структурних елементів;*
- *вияв структурних елементів як мінімальних за своєю внутрішньою будовою та змістом компонентів даної системи стосовно обраного способу поділу;*
- *органічний зв'язок кожного структурного елемента з іншими елементами системи;*
- *структурні елементи є основою, на якій розвиваються решта елементних властивостей та структурні зв'язки.*

Політична система суспільства – це сукупність взаємозв'язаних і взаємозалежних політичних інституцій та організацій, за допомогою яких

здійснюється завоювання, утвердження та функціонування політичної влади в суспільстві відповідно до досягнутого рівня його політичної культури.

Політична система має монополію на владу в масштабі всього суспільства, визначає стратегію суспільного розвитку, забезпечує політичне й адміністративно-державне управління суспільними процесами, формує правову систему. Політичну систему представляють різні типи. Кожна система має певні переваги й недоліки, встановлюється в суспільстві відповідно до стану справ у ньому, особливостей його політичного розвитку, традицій, культури тощо.

Теорії політичних систем створили Толкотт Парсонс, Девід Істон та Габріель Алмонд. Американський соціолог Толкотт Парсонс, представник структурно-функціональної школи у праці "Соціальна система розглядає суспільство як систему, що складається з окремих, інтегрованих елементів. Такими елементами у структурі кожного суспільства були: суспільні цілі, норми, цінності ролі.

Політична система має досить складну структуру, що піддається змінам залежно від етапів розвитку суспільства. Але водночас, вона є явищем відносно самостійним і суттєво та безпосередньо впливає на всі інші сфери життєдіяльності суспільства – економіку, науку, освіту, мораль тощо. Разом з тим, вона зазнає суттєвого впливу цих сфер.

У складі політичної системи розрізняють компоненти:

а) суб'єктний (інституціональний) - держава (ядро ПП), партії, профспілки, трудові колективи і т.д. як організаційно оформлені носії певної політики;

б) нормативний – право, мораль, звичаї, політичні й інші норми, що регулюють відносини суб'єктів політичної системи;

в) функціональний – політичний режим, характер якого (авторитарний, демократичний чи ін.) визначає можливості доступу недержавних об'єднань громадян до державної влади;

г) ідеологічний – політична ідеологія, характерна для суб'єктів політичної системи (ідеологія лібералізму, консерватизму, фашизму та ін.);

д) інтегративний – політичні відносини, які реально поєднують всі вищезгадані компоненти в цілісне, хоча й суперечливе утворення;

є) світоглядний – політична свідомість та політична культура.

Політична система суспільства покликана виконувати такі основні функції:

- *управлінська;*
- *формування цілей та завдань суспільства;*
- *розробка програм життєдіяльності суспільства;*
- *мобілізація ресурсів суспільства відповідно до певних інтересів;*
- *забезпечення інтеграції всіх суспільних груп навколо загальних соціально-політичних цілей та цінностей, панівної ідеології та культури;*
- *розподіл цінностей у суспільстві відповідно до інтересів, насамперед, панівних соціальних груп;*

- *забезпечення цілісного управлінського впливу на суспільні процеси.*
Подумайте також над тим, від чого залежить стабільність політичної системи.

2. Порівняння типів політичних систем за різними критеріями дозволяє більш глибоко аналізувати їх переваги та недоліки. Розглядаючи це питання, треба з'ясувати, як змінювалися погляди на типологію політичних систем з античних часів, коли розглядали характерні особливості різних форм правління, і до сучасної типології.

Найрізноманітніші політичні системи можна класифікувати за принциповими, корінними ознаками. Науковці виокремлюють три основні моделі політичних систем:

- командна;
- змагальна;
- соціо-примирлива.

Кожна з цих моделей політичної системи може мати багато модифікацій і не існує в абсолютно «чистому» вигляді.

Командна політична система характеризується такими ознаками:

- інтеграція, фактичне об'єднання всіх структур не шляхом відносин боротьби та співробітництва, що складаються природно, поступово, а на основі бюрократичної централізації «зверху» навколо одного центру;
- прийняття центром рішень;
- ліквідація автономії центрів у прийнятті рішень на місцях;
- протистояння політичному плюралізму;
- командний стиль управління всіма сферами суспільного життя;
- панування адміністрування у вирішенні всіх політичних проблем, усунення політичної опозиції;
- виняткова роль партійно-державного лідера, що відображається тією чи іншою мірою у культурі його особи;
- приниження політичного значення громадянина, обмеження його прав та свобод;
- зовнішня та внутрішня безконтрольність політичних інституцій; відсутність розподілу влади; стримування способів саморегуляції суспільного організму; ставка переважно на силові, примусові методи;
- поширення політичної демагогії про захист інтересів народу; створення номенклатури (теократичної, королівської, військової або партійно-державної), яка побудована на принципах напівфеодальних рангів з відповідним матеріальним та іншим забезпеченням за рахунок суспільства;
- відкрите насильство, яке набирає форми відкритих тиранічних режимів.

Командна політична система пройшла історичний шлях від правління єгипетських фараонів, через панування тиранів Греції, імператорів Риму, феодальних абсолютних монархів до сучасних авторитарних, тоталітарних систем. Різновидами тоталітаризму відповідно до панівної їх ідеології є комунізм, фашизм та націонал-соціалізм. Командні системи ще існують в Африці, Азії та інших країнах. Історично доведено, що хоча на певних етапах розвитку суспільства командні системи можуть бути добре пристосовані для виконання проміжних завдань, проте у кінцевому підсумку вони є гальмом суспільного прогресу. Відомо, що так звані соціалістичні країни, лідери яких заявляли світові про гігантські успіхи, дедалі більше відставали від розвинених країн Заходу навіть у найбільш, здавалося б, благополучні часи свого існування.

Змагальна політична система має такі типологічні ознаки:

- політичний плюралізм;
- наявність механізму впливу на державну владу різних центрів прийняття політичних рішень через «групи тиску», що інституційно відокремлені й змагаються між собою;
- наявність багатьох центрів прийняття політичних рішень;
- визнання рівності й гарантій прав людини й об'єднань громадян;
- примус не виключається, але не є прямим, основним методом в управлінні;
- зв'язок політичної системи і саморегуляції суспільства у сфері економіки, соціальних відносин, духовного життя та ін.;
- захист конституційного ладу, його правових засад;
- ставлення до права як до цінності та ін.

Змагальна політична система існувала у деяких рабовласницьких державах (наприклад, Афіни), феодальних містах-державах (російський Новгород, ганзейські міста-держави узбережжя Балтійського моря). Утвердження цієї системи найбільш яскраво виявило себе за капіталізму з його постулатами вільної конкуренції, вільного товарообміну, природних прав людини. Змагальна політична система Італії, Іспанії, Португалії, Греції та інших

країн продемонструвала свої позитивні сторони і висвітлила проблеми їхнього розвитку. Змагальна політична система може добре функціонувати за умов стабільного суспільства як єдиного соціального організму.

Ознаки соціопримирливої політичної системи:

- висунення на перший план соціальних проблем у змаганні за утвердження політичних цілей та завдань;
- використання компромісів у вирішенні політичних та інших проблем;
- розгляд командних методів протистояння як великих затрат економічних, духовних та людських ресурсів;
- професіоналізм політичного управління;
- утвердження політичного плюралізму, що передбачає певні обмеження панівних сил, груп, які змагаються на ґрунті поступок, консенсусу, добровільних узгоджень сторін;
- високий рівень політичної культури;
- прагнення до утвердження соціального миру, соціальної справедливості, служіння їм;
- уведення певних обмежень щодо власності, розподілу доходів, свободи договору з метою досягнення соціального миру;
- поступове і постійне здійснення соціальних програм;
- високий рівень захисту прав людини; політична безконфліктність; саморегульованість та ін.

Примітивні форми соціопримирливої системи знаходимо в історичному минулому. Однак справжня соціопримирлива система складається лише в умовах високого рівня економічного розвитку, зміцнюється в процесі переходу людства від конфронтації до співробітництва, від протистояння до створення єдиної нової цивілізації.

Типи політичних систем неоднаково проявляли себе у конкретному часі й історичному просторі. Людство завжди замислювалось над проблемами ефективності їхнього функціонування. Говорити про історичну життєздатність названих вище типів політичних систем у сучасному, цивілізованому світі можна, виходячи з певних індикаторів ефективності.

Індикаторами ефективності політичної системи є загальнолюдські цінності: суспільний прогрес; демократія; політичні права й свободи людини; соціальна справедливість; людський вимір політики; всебічний розвиток особи. Звичайно, кількість таких індикаторів можна розширити або ж названі розкласти на складові. Всі вони визначають ефективність функціонування політичної системи.

Загально-політологічна типологія політичних систем: військові та громадянські; консервативні; закриті, відкриті; завершені, незавершені; мікроскопічні, макроскопічні; глобальні; традиційні, модернізовані; демократичні, авторитарні, тоталітарні та ін.

Типологія політичних систем за Г. Алмондом:

- англо-американська (характерні риси: прагматизм, раціоналізм, основні цінності: свобода особистості, індивідуалізм, добробут, безпека);
- континентально-європейська (взаємодія політичних субкультур із модернізованими інститутами);
- доіндустріальна, або частково індустріальну, (передбачає поєднання різних політичних культур і відсутність чіткого поділу владних повноважень);
- тоталітарна (концентрація влади в руках бюрократичного апарату, монополія правлячої партії, заідеологізованість та ін.).

3. Охарактеризувати сутність держави можна на підставі аналізу теорій походження держави. З'ясувавши ж сутнісно-понятійні аспекти держави, варто перейти до аналізу історично-конкретних її форм (за усталеною формою) – форм державного правління (монархія, республіка та їх підвиди) та державного устрою (унітарні країни, федерації, конфедерації). Повноваження та функції вищих органів сучасної держави, поділ державної влади детально розкрийте на прикладі України, США, однієї з європейських країн (на вибір).

4. Питання потребує володіння знаннями з історії, права та інших суміжних дисциплін, розвинутого критичного мислення, що у комплексі дозволяє об'єктивно оцінити та охарактеризувати політичну ситуацію в Україні.

Поміркуйте над тим, чи відповідають процеси формування та розвитку сучасної політичної системи України «міжнародним стандартам»? Аргументуйте відповідь.

Основними напрямками формування та розвитку політичної системи України на сучасному етапі можна визначити:

- **перемога над зовнішніми ворогами (війна з росією) та вирішення внутрішніх проблем (корупція, зловживання владою, недостатня кількість фахівців-професіоналів при владі, низький рівень політичної грамотності населення та ін.)**
- *побудова демократичної соціально-правової держави;*
- *утвердження громадянського суспільства;*
- *подальший розвиток та вдосконалення політичних відносин, політичних принципів і норм;*
- *зростання політичної свідомості та політичної культури суспільства;*
- *вдосконалення діяльності засобів масової інформації та ін.*